

Õiguskantsler

Henn Põlluaas
Riigikogu Kantselei
Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna
fraktsioon
riigikogu@riigikogu.ee

Teie 06.12.2016 nr

Meie 29.12.2016 nr 10-2/161446/1605378

Erikohtute vajadusest

Lugupeetud härra Põlluaas

Tänan Teid kirja eest. Kirjutasite, et eeskätt sõjaolukorra kontekstis võiks kaaluda kohese või kiirendatud kohtumenetluse läbiviimist, apellatsioonidõiguse piiramist, erikohtute loomist ja karistusseadustiku (KarS) muutmist. Mure Eesti õigussüsteemi erandlikele olukordadele vastavuse pärast on mõistetav.

Õiguskantsleri pädevuses on hinnata, kas seadused vastavad põhiseadusele.

See, et puudub erikord kohtumenetluse jaoks sõjaajal, ei ole iseenesest põhiseadusevastane. [Erakorralise seisukorra seaduse](#) 4. peatükk näeb ette süüteomenetluse eripärad erakorralise seisukorra ajal. Peatükk näeb ette nii menetluse piiramise kohtueelses menetluses kui ka mõned kohtumenetlust puudutavad erandid. Erakorraline seisukord on siiski eraldi põhiseaduslik erikord. See võib sõjaseisukorraga nii kattuda kui olla ka eraldi: sõltub, milline on konkreetne olukord ja kas esinevad nii oht põhiseaduslikule korrale kui ka sõjaline rünne või ainult üks neist. Seega ei pruugi erakorralise seisukorra erisused *a priori* sõjaaegseid probleeme lahendada.

Sõjaseisukorraga seonduvad sätted sisalduvad 11. veebruaril 2015 vastu võetud [riigikaitseaduses](#) (RiKS), mis jõustus 1. jaanuaril 2016 (kuni selle ajani reguleeriti sõjaseisukorraga seonduvat sõjaaja riigikaitse seaduses). RiKS-is ei sisaldu selliseid ülalpool kirjeldatud erisusi kriminaalajade menetlemise kohta sõjaseisukorra ajal, mis on kehtestatud ErSS-is erakorralise seisukorra kohta, kuigi selle üle arutleti RiKS eelnõu kooskõlastamise käigus. Täpsemad arutelu üksikasjad on leitavad RiKS-i eelnõu materjalide hulgas olevast ministeeriumide märkuste tabelist, millega saate tutvuda [eelnõude infosüsteemi](#) vahendusel.

Süüte toimepanemine erakorralise või sõjaseisukorra ajal on KarS § 58 kohaselt karistust raskendav asjaolu, mis annabki aluse vastavas olukorras tavapärasest raskemate karistuste mõistmiseks. KarS 8. peatükk loetleb eraldiseisvad asjakohased kuriteokoosseisud. Mitmel juhul peab KarS eriosa kuriteo toimepanemist erakorralise või sõjaseisukorra ajal koosseisuliseks raskendavaks asjaoluks. Nii näiteks on KarS § 432 lg 1 kohaselt ülema seadusliku teenistusalase käsu täitmisest keeldumine isiku poolt, kellel on kehtiv distsiplinaarkaristus, karistatav kuni kaheaastase vangistusega (so teise astme kuritegu), aga lõike 2 kohaselt on sama tegu erakorralise või sõjaseisukorra ajal karistatav kahe- kuni kümneaastase vangistusega (so esimese

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

astme kuritegu, mille karistusmäär on viis korda kõrgem). Siiski on eelnimetatud riigikaitseõiguse tervikanalüüsi raames plaanis hinnata ka kaitseväeteenistusalaste süütegude koosseisude sobilikkust, seoses vajadusega tagada riigi kaitsevõime.

Õigusemõistmise funktsiooni toimimise tagamise seisukohalt sõjaseisukorras on oluline ka RiKS § 46. Selle kohaselt kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega riigikaitseliku töökohustusega ameti- või töökohad. Sellest tulenevalt on Vabariigi Valitsus vastu võtnud [23.09.2016.a määruse nr 103](#), mille § 2 sätestab protsendimäärad, millises ulatuses võib kohtute ametikohti määrata riigikaitseliku töökohustusega ametikohtadeks.

Nimetate oma kirjas ühe võimaliku lahendusena sõjakohtuid ja/ehk erakorralisi kohtuid. Samastada erakorralisi kohtuid ja sõjakohtuid siiski ei saa. Sõjakohtud võivad põhimõtteliselt olla nii erakorralised kohtud kui ka erikohtud. Erakorralist kohut eristab erikohtust kohtu pädevuse abstraktsuse ja konkreetsuse määr: erakorraline kohus on seotud konkreetse kohtuasjaga, erikohus on seotud seadusega määratud kohtuasjade liigiga.

Sõjakohtute kui erikohtute (*martial court, Militärgericht, Kriegsgericht*) all peetakse tavaliselt silmas kaitseväelastest kohtunikega kohtuid, mis mõistavad kohut kaitseväelaste üle kaitseväeteenistusalastes süütegudes. Erandjuhtudel võivad sõjakohtud mõista kohut ka tsiviilisikute üle, aga Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika nõuab, et see oleks tõesti erandlik ja väga hoolikalt läbi kaalutud. Ka Eestis ei takista põhiseadus selliste erikohtute loomist, kui Riigikogu seda vajalikuks peab.

Erakorralised kohtud on Põhiseaduse järgi keelatud. Sellekohane keeld PS §-s 148 on põhjendatav ennekõike ajaloolise mäluga, seostades need nn troikadega, mis olid NSV Liidus loodud poliitiliste eesmärkide saavutamiseks ja teisitimõtlejate represseerimiseks. Neis kohtutes puudusid minimaalsed protsessuaalsed tagatised ja kohtunike sõltumatus. Seetõttu on peetud keelu eesmärgiks tagada põhiseadusega õigusriigi põhimõtete järgimine igas olukorras ja välistada, et seadusandja või täidesaatev võim saaksid erakorralisi kohtuid luua mingite eesmärkide saavutamiseks¹. Ka riivaks see, kui kohtunik määrataks ainult konkreetse juba teadaoleva kohtuasja arutamiseks konkreetsete kohtualustega seoses, paratamatult kohtuniku sõltumatust. Kui määramine on seostatav konkreetse juhtumi ja isikutega, siis tekib kahtlus kohtunike määramise objektiivsuses. Sel põhjusel on sarnane keeld näiteks ka Saksa põhiseaduse artiklis 101.

Ei saa öelda, et erakorraline kohus iseenesest kiirendaks kohtumenetlust. Sama eesmärgi on võimalik saavutada ka erakorraliste kohtuteta, reguleerides menetlust, kohtusse pöördumise aluseid jne.

Kaasaegse terviklahenduse leidmiseks selles valdkonnas toimub Justiitsministeeriumi eestvedamisel [riigikaitseõiguse tervikanalüüs](#). Selle oluliseks alateemaks on „Kriminaalmenetluse, väärteomenetluse ja kohtumenetluse erandid“, mille eesmärk on kaardistada ja analüüsida kriminaal-, väärteo- ja kohtumenetluse erisusi, nende paindlikust ja sobilikkust erinevate kriiside lahendamisel ja erikordade ajal, selgitada välja menetlustega kaasnevad probleemid ning pakkuda välja lahendused menetluste kiireks ja tõhusaks läbiviimiseks. Kuigi konkreetsete lahenduste pakkumiseni veel jõutud ei ole, on lähteülesandest nähtuvalt Teie kirjas nimetatud murekohad sellega hõlmatud. [Lähteülesande](#) kohaselt on analüüsi avalike aruteludega kavas alustada 2017.a suvel, 2018-2019.a on aga planeeritud valmiva(te) eelnõu(de) parlamentaarne arutelu.

¹ Vt ka [EV Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne](#) (2012). § 148 komm. 7

Riigikogu liikmena on Teil õigus hinnata täiendava regulatsiooni vajalikkust ja vajadusel algatada eelpool käsitletud küsimustes seaduseelnõu menetlus.

Suur tänu veelkord tähelepanu juhtimise eest olulisele küsimusele.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Heili Sepp 693 8419
Heili.Sepp@oiguskantsler.ee

Mait Laaring
Mait.Laaring@oiguskantsler.ee